

Laserová technika

Rychlostní rovnice. Dynamika laseru s krátkým rezonátorem
Q-spínání. Spínání ziskem.

Jan Šulc

Katedra fyzikální elektroniky
České vysoké učení technické v Praze
jan.sulc@fifi.cvut.cz

6. května 2022

1. Poloklasická teorie šíření rezonančního záření dvouhladinovým prostředím
2. Šíření stacionární rovinné vlny v aktivním prostředí
3. Šíření optických impulsů v aktivním prostředí
4. Laser v aproximaci rychlostních rovnic
5. Rychlostní rovnice pro Q-spínaný laser
6. Koherentní šíření impulsu a zesílená spontánní emise

Záření elektromagnetická vlna, popisují MR **klasicky**

Záření elektromagnetická vlna, popisují MR **klasicky**

Prostředí soubor dvouhladinových **kvantových** soustav, $\omega_{21} = (E_2 - E_1)/\hbar$

Záření elektromagnetická vlna, popisují MR **klasicky**

Prostředí soubor dvouhladinových **kvantových** soustav, $\omega_{21} = (E_2 - E_1)/\hbar$

Interakce záření s hmotou prostřednictvím polarizace prostředí $\hat{W} = -\hat{\mathbf{d}} \cdot \vec{\mathbf{E}}(t)$

Záření elektromagnetická vlna, popisují MR **klasicky**

Prostředí soubor dvouhladinových **kvantových** soustav, $\omega_{21} = (E_2 - E_1)/\hbar$

Interakce záření s **hmotou** prostřednictvím polarizace prostředí $\hat{W} = -\hat{\vec{d}} \cdot \vec{E}(t)$

Odezva prostředí 3 vektorové parciální nelineární diferenciální rovnice 2. řádu pro $\vec{E}$, $\vec{P}$ a N . Prostředí je pro rezonanční záření **disperzní** a **nelineární**

Interakce rezonančního záření s prostředím poloklasicky

Záření elektromagnetická vlna, popisují MR **klasicky**

Prostředí soubor dvouhladinových **kvantových** soustav, $\omega_{21} = (E_2 - E_1)/\hbar$

Interakce záření s **hmotou** prostřednictvím polarizace prostředí $\hat{W} = -\hat{d} \cdot \vec{E}(t)$

Odezva prostředí 3 vektorové parciální nelineární diferenciální rovnice 2. řádu pro $\vec{E}$, $\vec{P}$ a N . Prostředí je pro rezonanční záření **disperzní** a **nelineární**

Signál pomalu proměnný impuls s harmonickou nosnou frekvencí $\omega \gg T_{\text{imp}}^{-1}$ v rezonanci ($\omega = \omega_{21}$) a bez fázové modulace $\rightarrow$ tři rovnice pro obálku

$$\begin{aligned}\frac{\partial \mathcal{E}}{\partial z'} &= \frac{\mu_0 \omega_{21} c}{2} \mathcal{P}_2 \\ \frac{\partial \mathcal{P}_2}{\partial t'} &= -\frac{\mathcal{P}_2}{T_2} - \frac{|d_{21}|^2}{\hbar} \mathcal{E} N \\ \frac{\partial N}{\partial t'} &= -\frac{N - N_0}{T_1} + \frac{1}{\hbar} \mathcal{E} \mathcal{P}_2\end{aligned}$$

Záření elektromagnetická vlna, popisují MR **klasicky**

Prostředí soubor dvouhladinových **kvantových** soustav, $\omega_{21} = (E_2 - E_1)/\hbar$

Interakce záření s hmotou prostřednictvím polarizace prostředí $\hat{W} = -\hat{d} \cdot \vec{E}(t)$

Odezva prostředí 3 vektorové parciální nelineární diferenciální rovnice 2. řádu pro $\vec{E}$, $\vec{P}$ a N . Prostředí je pro rezonanční záření **disperzní** a **nelineární**

Signál pomalu proměnný impuls s harmonickou nosnou frekvencí $\omega \gg T_{\text{imp}}^{-1}$ v rezonanci ($\omega = \omega_{21}$) a bez fázové modulace $\rightarrow$ tři rovnice pro obálku

$$\frac{\partial \mathcal{E}}{\partial z'} = \frac{\mu_0 \omega_{21} c}{2} \mathcal{P}_2$$

$$\frac{\partial \mathcal{P}_2}{\partial t'} = -\frac{\mathcal{P}_2}{T_2} - \frac{|d_{21}|^2}{\hbar} \mathcal{E} N$$

$$\frac{\partial N}{\partial t'} = -\frac{N - N_0}{T_1} + \frac{1}{\hbar} \mathcal{E} \mathcal{P}_2$$

$T_2 \ll T_{\text{imp}} \ll T_1$ Aproximace rychlostních rovnic

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$

$$\frac{dI}{dt} = \sigma_{21} \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$
$$\frac{dI}{dt} = \sigma \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

- ▶ Rovnice pro časový vývoj N a I odvozené v aproximaci rychlostních rovnic z poloklasické teorie interakce rezonančního záření s látkou

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$
$$\frac{dI}{dt} = \sigma \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

- ▶ Rovnice pro časový vývoj N a I odvozené v aproximaci rychlostních rovnic z poloklasické teorie interakce rezonančního záření s látkou
- ▶ Možné jsou i jiné zápisy (N může být nahrazeno ziskem $g = \sigma N$, intenzita světla I může být nahrazena hustotou energie, hustou fotonů a pod.)

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$
$$\frac{dI}{dt} = \sigma \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

- ▶ Rovnice pro časový vývoj N a I odvozené v aproximaci rychlostních rovnic z poloklasické teorie interakce rezonančního záření s látkou
- ▶ Možné jsou i jiné zápisy (N může být nahrazeno ziskem $g = \sigma N$, intenzita světla I může být nahrazena hustotou energie, hustou fotonů a pod.)
- ▶ Rovnice vyjadřují dynamiku interakce záření a prostředí v laserovém rezonátoru – přenos energie mezi záření a prostředím zprostředkovaný absorpcí, spontánní a stimulovanou emisí

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$
$$\frac{dI}{dt} = \sigma \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

- ▶ Rovnice pro časový vývoj N a I odvozené v aproximaci rychlostních rovnic z poloklasické teorie interakce rezonančního záření s látkou
- ▶ Možné jsou i jiné zápisy (N může být nahrazeno ziskem $g = \sigma N$, intenzita světla I může být nahrazena hustotou energie, hustou fotonů a pod.)
- ▶ Rovnice vyjadřují dynamiku interakce záření a prostředí v laserovém rezonátoru – přenos energie mezi záření a prostředím zprostředkovaný absorpcí, spontánní a stimulovanou emisí
- ▶ Zanedbáváme prostorové rozložení N a I v rezonátoru

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$
$$\frac{dI}{dt} = \sigma \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

- ▶ Rovnice pro časový vývoj N a I odvozené v aproximaci rychlostních rovnic z poloklasické teorie interakce rezonančního záření s látkou
- ▶ Možné jsou i jiné zápisy (N může být nahrazeno ziskem $g = \sigma N$, intenzita světla I může být nahrazena hustotou energie, hustou fotonů a pod.)
- ▶ Rovnice vyjadřují dynamiku interakce záření a prostředí v laserovém rezonátoru – přenos energie mezi záření a prostředím zprostředkovaný absorpcí, spontánní a stimulovanou emisí
- ▶ Zanedbáváme prostorové rozložení N a I v rezonátoru
- ▶ Předpokládáme, že po dobu oběhu rezonátoru se hodnota N a I mění jen zanedbatelně

$$\frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$
$$\frac{dI}{dt} = \sigma \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}$$

- ▶ Rovnice pro časový vývoj N a I odvozené v aproximaci rychlostních rovnic z poloklasické teorie interakce rezonančního záření s látkou
- ▶ Možné jsou i jiné zápisy (N může být nahrazeno ziskem $g = \sigma N$, intenzita světla I může být nahrazena hustotou energie, hustou fotonů a pod.)
- ▶ Rovnice vyjadřují dynamiku interakce záření a prostředí v laserovém rezonátoru – přenos energie mezi záření a prostředím zprostředkovaný absorpcí, spontánní a stimulovanou emisí
- ▶ Zanedbáváme prostorové rozložení N a I v rezonátoru
- ▶ Předpokládáme, že po dobu oběhu rezonátoru se hodnota N a I mění jen zanedbatelně
- ▶ Zanedbáváme spektrální a módovou strukturu laserového záření (aproximace rovinné vlny)

- ▶ V rychlostních rovnicích...

$$\frac{dI}{dt} = \sigma_{21} \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}; \quad \frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$

- ▶ V rychlostních rovnicích...

$$\frac{dI}{dt} = \sigma_{21} \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}; \quad \frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$

- ▶ jejichž stacionární řešení má tvar ($I_0 > 0$):

$$N_0 = \frac{1}{\tau_c \mu c \sigma_{21}}, \quad W_0 = \frac{N_0}{\tau_{21}}, \quad I_0 = \left(\frac{W}{W_0} - 1 \right) I_s$$

- ▶ V rychlostních rovnicích...

$$\frac{dI}{dt} = \sigma_{21} \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}; \quad \frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$

- ▶ jejichž stacionární řešení má tvar ($I_0 > 0$):

$$N_0 = \frac{1}{\tau_c \mu c \sigma_{21}}, \quad W_0 = \frac{N_0}{\tau_{21}}, \quad I_0 = \left(\frac{W}{W_0} - 1 \right) I_s$$

- ▶ ... zavedeme nové bezrozměrné parametry a proměnné:

$$\begin{aligned} \mathcal{N} = \frac{N}{N_0} &\rightarrow N = N_0 \mathcal{N}; & \mathcal{I} = \frac{I}{I_0} &\rightarrow I = I_0 \mathcal{I} \\ \mathcal{W} = \frac{W}{W_0} &\rightarrow W = W_0 \mathcal{W} & \mathcal{T} = \frac{t}{\tau_c} &\rightarrow t = \tau_c \mathcal{T} \end{aligned}$$

- ▶ V rychlostních rovnicích...

$$\frac{dI}{dt} = \sigma_{21} \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}; \quad \frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$

- ▶ jejichž stacionární řešení má tvar ($I_0 > 0$):

$$N_0 = \frac{1}{\tau_c \mu c \sigma_{21}}, \quad W_0 = \frac{N_0}{\tau_{21}}, \quad I_0 = \left(\frac{W}{W_0} - 1 \right) I_s$$

- ▶ ... zavedeme nové bezrozměrné parametry a proměnné:

$$\mathcal{N} = \frac{N}{N_0} \rightarrow N = N_0 \mathcal{N}; \quad \mathcal{I} = \frac{I}{I_0} \rightarrow I = I_0 \mathcal{I}$$
$$\mathcal{W} = \frac{W}{W_0} \rightarrow W = W_0 \mathcal{W} \quad \mathcal{T} = \frac{t}{\tau_c} \rightarrow t = \tau_c \mathcal{T}$$

- ▶ Rychlostní rovnice mají s jejich použitím tvar ($\eta = \tau_c / \tau_{21}$):

$$\frac{d\mathcal{I}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1) \mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1) \mathcal{I} \mathcal{N} \right]$$

- ▶ V rychlostních rovnicích...

$$\frac{dI}{dt} = \sigma_{21} \mu c N I - \frac{I}{\tau_c}; \quad \frac{dN}{dt} = W - \frac{N}{\tau_{21}} - \frac{I}{I_s} \frac{N}{\tau_{21}}$$

- ▶ jejichž stacionární řešení má tvar ($I_0 > 0$):

$$N_0 = \frac{1}{\tau_c \mu c \sigma_{21}}, \quad W_0 = \frac{N_0}{\tau_{21}}, \quad I_0 = \left(\frac{W}{W_0} - 1 \right) I_s$$

- ▶ ... zavedeme nové bezrozměrné parametry a proměnné:

$$\mathcal{N} = \frac{N}{N_0} \rightarrow N = N_0 \mathcal{N}; \quad \mathcal{I} = \frac{I}{I_0} \rightarrow I = I_0 \mathcal{I}$$
$$\mathcal{W} = \frac{W}{W_0} \rightarrow W = W_0 \mathcal{W} \quad \mathcal{T} = \frac{t}{\tau_c} \rightarrow t = \tau_c \mathcal{T}$$

- ▶ Rychlostní rovnice mají s jejich použitím tvar ($\eta = \tau_c / \tau_{21}$):

$$\frac{d\mathcal{I}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1) \mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1) \mathcal{I} \mathcal{N} \right]$$

- ▶ Rovnice popisující dynamiku laseru ve fázové rovině $\mathcal{N} - \mathcal{I}$:

$$\frac{d\mathcal{I}}{d\mathcal{N}} = \frac{(\mathcal{N} - 1) \mathcal{I}}{\eta [\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1) \mathcal{I} \mathcal{N}]}$$

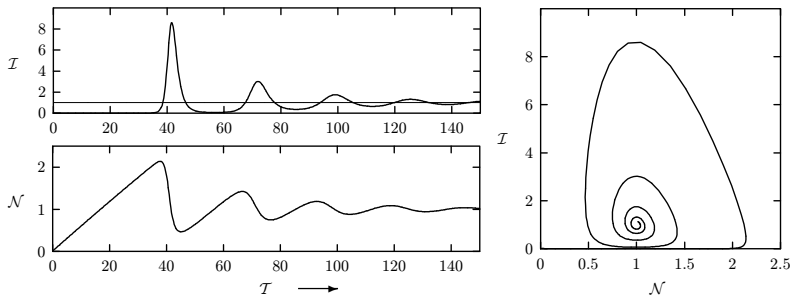
- ▶ Normované rychlostní rovnice ($\eta = \tau_c / \tau_{21}$):

$$\frac{d\mathcal{I}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

- ▶ Normované rychlostní rovnice ($\eta = \tau_c/\tau_{21}$):

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

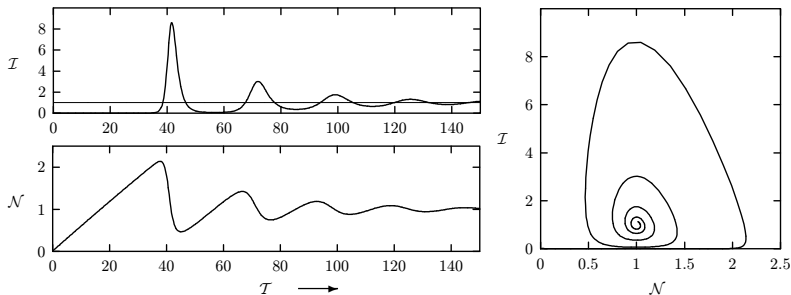
- ▶ Numerické řešení rychlostních rovnic pro $\mathcal{W} = 30$, $\eta = 2 \times 10^{-3}$

- ▶ Normované rychlostní rovnice ($\eta = \tau_c/\tau_{21}$):

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

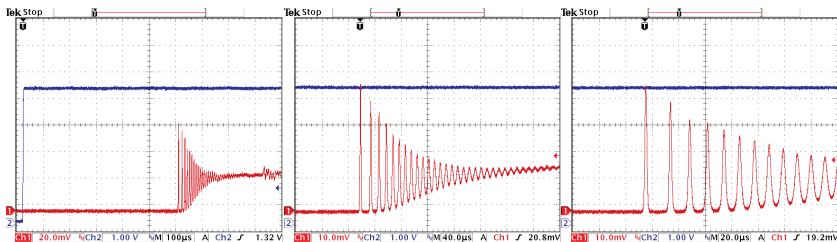
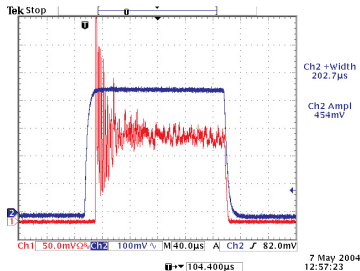
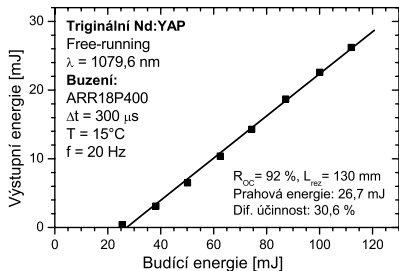
- ▶ Numerické řešení rychlostních rovnic pro $\mathcal{W} = 30$, $\eta = 2 \times 10^{-3}$

- ▶ Časový vývoj normované inverze populace hladin a intenzity laserového záření

Rychlostní rovnice v režimu volné generace

- ▶ Příklad naměřené výstupní charakteristiky laseru pro kombinaci *výstupní zrcadlo – délka rezonátoru* s maximální výstupní energií a příklad časové struktury generovaného záření.

- ▶ Q-spínání je metoda, která umožňuje dosáhnout generace vysoce výkonných impulsů laserového záření s délkou od jednotek do stovek nanosekund.

- ▶ Q-spínání je metoda, která umožňuje dosáhnout generace vysoce výkonných impulsů laserového záření s délkou od jednotek do stovek nanosekund.
- ▶ Základní princip mechanismu generace gigantických Q-spínaných impulsů spočívá v jednorázovém uvolnění energie nahromaděné v aktivním prostředí laseru.

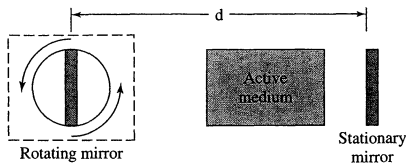
- ▶ Q-spínání je metoda, která umožňuje dosáhnout generace vysoce výkonných impulsů laserového záření s délkou od jednotek do stovek nanosekund.
- ▶ Základní princip mechanismu generace gigantických Q-spínaných impulsů spočívá v jednorázovém uvolnění energie nahromaděné v aktivním prostředí laseru.
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou na počátku čerpání uměle zvýšeny $\Rightarrow$ práh generace laseru zvýšen $\Rightarrow$ je zabráněno vzniku relaxačních oscilací a nedochází ke generaci laserového záření ($\mathcal{I} \approx 0$)

- ▶ Q-spínání je metoda, která umožňuje dosáhnout generace vysoce výkonných impulsů laserového záření s délkou od jednotek do stovek nanosekund.
- ▶ Základní princip mechanismu generace gigantických Q-spínaných impulsů spočívá v jednorázovém uvolnění energie nahromaděné v aktivním prostředí laseru.
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou na počátku čerpání uměle zvýšeny $\Rightarrow$ práh generace laseru zvýšen $\Rightarrow$ je zabráněno vzniku relaxačních oscilací a nedochází ke generaci laserového záření ($\mathcal{I} \approx 0$)
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou ve vhodný okamžik prudce sníženy na běžnou hodnotu a sníží se práh generace.

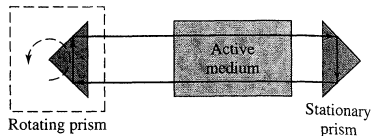
- ▶ Q-spínání je metoda, která umožňuje dosáhnout generace vysoce výkonných impulsů laserového záření s délkou od jednotek do stovek nanosekund.
- ▶ Základní princip mechanismu generace gigantických Q-spínaných impulsů spočívá v jednorázovém uvolnění energie nahromaděné v aktivním prostředí laseru.
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou na počátku čerpání uměle zvýšeny $\Rightarrow$ práh generace laseru zvýšen $\Rightarrow$ je zabráněno vzniku relaxačních oscilací a nedochází ke generaci laserového záření ($\mathcal{I} \approx 0$)
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou ve vhodný okamžik prudce sníženy na běžnou hodnotu a sníží se práh generace.
- ▶ V tomto okamžiku je $N > N_0$ a tedy $\mathcal{N} > 1$ a dochází k exponenciálnímu nárůstu intenzity laserového záření uvnitř rezonátoru $\Rightarrow$ gigantický impuls.

- ▶ Q-spínání je metoda, která umožňuje dosáhnout generace vysoce výkonných impulsů laserového záření s délkou od jednotek do stovek nanosekund.
- ▶ Základní princip mechanismu generace gigantických Q-spínaných impulsů spočívá v jednorázovém uvolnění energie nahromaděné v aktivním prostředí laseru.
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou na počátku čerpání uměle zvýšeny $\Rightarrow$ práh generace laseru zvýšen $\Rightarrow$ je zabráněno vzniku relaxačních oscilací a nedochází ke generaci laserového záření ($\mathcal{I} \approx 0$)
- ▶ Ztráty rezonátoru jsou ve vhodný okamžik prudce sníženy na běžnou hodnotu a sníží se práh generace.
- ▶ V tomto okamžiku je $N > N_0$ a tedy $\mathcal{N} > 1$ a dochází k exponenciálnímu nárůstu intenzity laserového záření uvnitř rezonátoru $\Rightarrow$ gigantický impuls.
- ▶ Po vyčerpání energie nahromaděné v inverzi populace hladin impuls dozrívá s časovou konstantou τ_C .

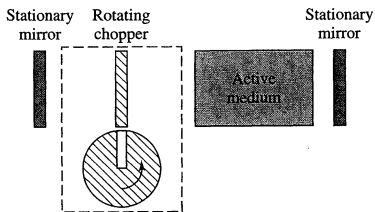
Metody Q-spínání – mechanické

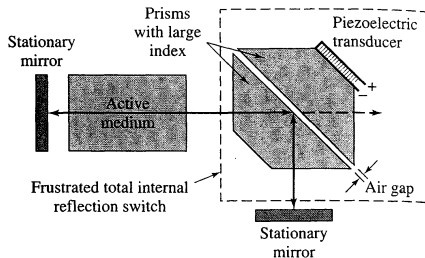
(a) A cavity with a rotating mirror

(b) A cavity with a rotating prism

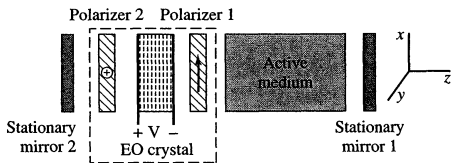

(c) A cavity with a rotating chopper

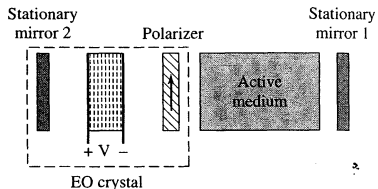

(d) A cavity with a frustrated total internal reflection switch

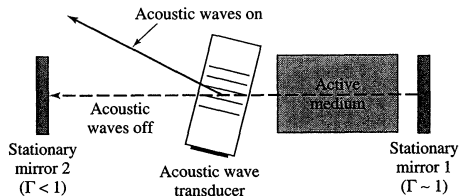
Metody Q-spínání – elektronické a pasivní

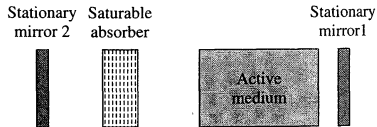
(e) An electrically controlled gate with a half-wave EO crystal and two polarizers with crossed transmission axes

(f) A polarizer, a quarter-wave EO crystal, and mirror 2 acting as an electrically controlled switch

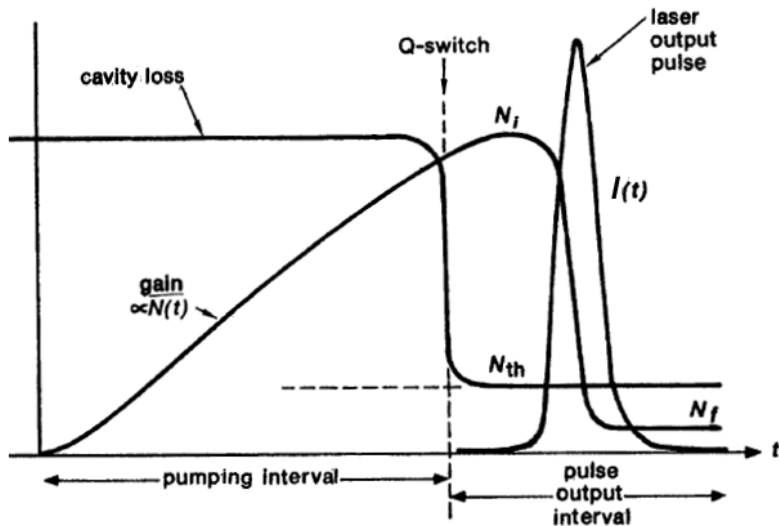

(g) Acoustooptic Q-switch

(h) A cavity with a saturable absorber

Vybudování Q-spínaného impulsu

- ▶ Normovaný tvar rychlostních rovnic

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

- ▶ Normovaný tvar rychlostních rovnic

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

- ▶ Proces generace Q-spínaného impulsu probíhá během doby srovnatelné s dobou života fotonu v laserovém oscilátoru

- ▶ Normovaný tvar rychlostních rovnic

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

- ▶ Proces generace Q-spínaného impulsu probíhá během doby srovnatelné s dobou života fotonu v laserovém oscilátoru
- ▶ Během této doby dojde pouze k nepatrné změně inverze populace hladin v důsledku čerpání a fluorescence ve srovnání s vlivem způsobeným prudkým nárůstem intenzity a proto budou při analytickém řešení tyto změny zanedbány

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}$$

$$\frac{d\mathcal{N}}{dT} = -\xi\mathcal{I}\mathcal{N}$$

kde

$$\xi = \eta(\mathcal{W} - 1)$$

- ▶ Normovaný tvar rychlostních rovnic

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}; \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = \eta \left[\mathcal{W} - \mathcal{N} - (\mathcal{W} - 1)\mathcal{I}\mathcal{N} \right]$$

- ▶ Proces generace Q-spínaného impulsu probíhá během doby srovnatelné s dobou života fotonu v laserovém oscilátoru
- ▶ Během této doby dojde pouze k nepatrné změně inverze populace hladin v důsledku čerpání a fluorescence ve srovnání s vlivem způsobeným prudkým nárůstem intenzity a proto budou při analytickém řešení tyto změny zanedbány

$$\frac{d\mathcal{I}}{dT} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{I}$$

$$\frac{d\mathcal{N}}{dT} = -\xi\mathcal{I}\mathcal{N}$$

kde

$$\xi = \eta(\mathcal{W} - 1)$$

- ▶ Zavedeme novou funkci pro intenzitu ve tvaru

$$\mathcal{J} = \xi\mathcal{I}$$

- ▶ ... dostaneme rychlostní rovnice, jejich řešení je závislé pouze na počátečním stupni inverze:

$$\frac{d\mathcal{J}}{dT} = (\mathcal{N} - 1) \mathcal{J}, \quad \frac{d\mathcal{N}}{dT} = -\mathcal{J}\mathcal{N}$$

- ▶ ... dostaneme rychlostní rovnice, jejich řešení je závislé pouze na počátečním stupni inverze:

$$\frac{d\mathcal{J}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{J}, \quad \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = -\mathcal{J}\mathcal{N}$$

- ▶ Po vyloučení normovaného času $\mathcal{T}$ dostaneme:

$$\frac{d\mathcal{J}}{d\mathcal{N}} = -\frac{\mathcal{N} - 1}{\mathcal{N}}$$

- ... dostaneme rychlostní rovnice, jejich řešení je závislé pouze na počátečním stupni inverze:

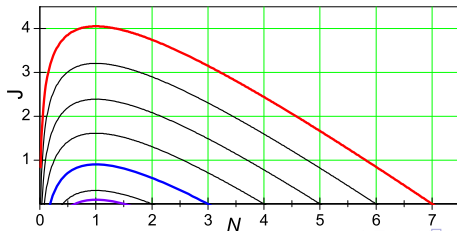
$$\frac{d\mathcal{J}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1)\mathcal{J}, \quad \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = -\mathcal{J}\mathcal{N}$$

- Po vyloučení normovaného času $\mathcal{T}$ dostaneme:

$$\frac{d\mathcal{J}}{d\mathcal{N}} = -\frac{\mathcal{N} - 1}{\mathcal{N}}$$

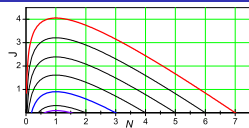
- Separujeme proměnné a řešíme za předpokladu, že na počátku je inverze populace $\mathcal{N}_i$ a hustota fotonů $\mathcal{J} = 0$:

$$\int_0^{\mathcal{J}} d\mathcal{J} = \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}} \left(\frac{1}{\mathcal{N}} - 1 \right) d\mathcal{N} \Rightarrow \mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

- Využijeme vztah mezi intenzitou a inverzí:

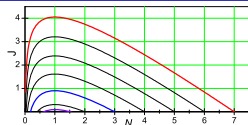
$$\mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

- ▶ Využijeme vztah mezi intenzitou a inverzí:

$$\mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

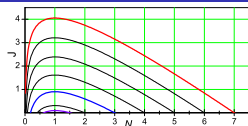

- ▶ Dosazením $\mathcal{N} = 1$, kdy $d\mathcal{J}/d\mathcal{T} = 0$, dostaneme špičkovou intenzitu $\mathcal{J}_{max}$ Q-spínaného impulzu:

$$\frac{d\mathcal{J}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1) \mathcal{J} \quad \Rightarrow \quad \mathcal{J}_{max} = \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i - 1$$

- Využijeme vztah mezi intenzitou a inverzí:

$$\mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

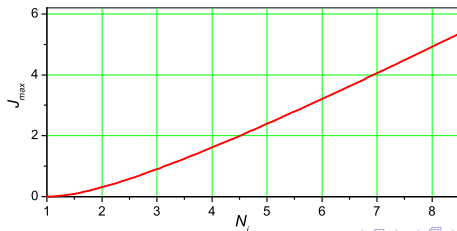
- Dosazením $\mathcal{N} = 1$, kdy $d\mathcal{J}/d\mathcal{T} = 0$, dostaneme špičkovou intenzitu $\mathcal{J}_{max}$ Q-spínaného impulsu:

$$\frac{d\mathcal{J}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N} - 1) \mathcal{J} \Rightarrow \mathcal{J}_{max} = \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i - 1$$

- Po odnormování dostaneme pro maximální výstupní intenzitu (pro $R \approx 1$):

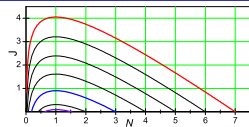
$$I_{max} \doteq \mathcal{J}_{max} \frac{1 - R E_s}{2} \frac{E_s}{\tau_c}$$

kde $E_s = \hbar\omega_{21}/\kappa\sigma_{21}$ je saturační hustota energie (parametr aktivního prostředí)

- Využijeme vztah mezi intenzitou a inverzí:

$$\mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

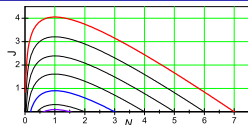

- ▶ Využijeme vztah mezi intenzitou a inverzí:

$$\mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

- ▶ Určíme hodnotu inverze populace hladin $\mathcal{N}_f$, která se ustálí po vygenerování Q-spínaného impulsu, kdy je opět $\mathcal{J} = 0$. Tehdy:

$$0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

- Využijeme vztah mezi intenzitou a inverzí:

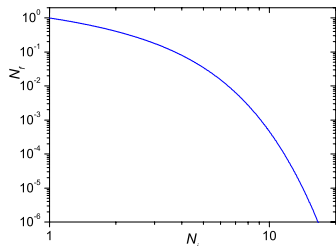
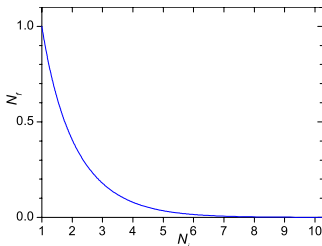
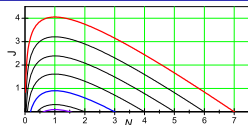
$$\mathcal{J} = \ln \mathcal{N} - \mathcal{N} + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

- Určíme hodnotu inverze populace hladin $\mathcal{N}_f$, která se ustálí po vygenerování Q-spínaného impulsu, kdy je opět $\mathcal{J} = 0$. Tehdy:

$$0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i$$

- ... a tedy:¹

$$\mathcal{N}_f = -\text{LambertW}\left(-\frac{\mathcal{N}_i}{\exp \mathcal{N}_i}\right)$$

¹Funkce $W(x) = \text{LambertW}(x)$ je definována jako řešení transcendentní rovnice $W(x) \exp[W(x)] = x$.

- ▶ Celková normovaná energie v impulsu:

$$\mathcal{E} = \int_0^{\infty} \mathcal{J} dT = \left\{ \frac{d\mathcal{N}}{dT} = -\mathcal{J}\mathcal{N} \right\} = - \int_0^{\infty} \frac{1}{\mathcal{N}} \frac{d\mathcal{N}}{dT} dT = - \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}_f} \frac{d\mathcal{N}}{\mathcal{N}} = \ln \frac{\mathcal{N}_i}{\mathcal{N}_f}$$

- ▶ Celková normovaná energie v impulsu:

$$\mathcal{E} = \int_0^\infty \mathcal{J} d\mathcal{T} = \left\{ \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = -\mathcal{J}\mathcal{N} \right\} = - \int_0^\infty \frac{1}{\mathcal{N}} \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} d\mathcal{T} = - \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}_f} \frac{d\mathcal{N}}{\mathcal{N}} = \ln \frac{\mathcal{N}_i}{\mathcal{N}_f}$$

- ▶ ... nebo-li ($0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i \Rightarrow \ln(\mathcal{N}_i/\mathcal{N}_f) = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$)

$$\mathcal{E} = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$$

- ▶ Celková normovaná energie v impulsu:

$$\mathcal{E} = \int_0^\infty \mathcal{J} d\mathcal{T} = \left\{ \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = -\mathcal{J}\mathcal{N} \right\} = - \int_0^\infty \frac{1}{\mathcal{N}} \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} d\mathcal{T} = - \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}_f} \frac{d\mathcal{N}}{\mathcal{N}} = \ln \frac{\mathcal{N}_i}{\mathcal{N}_f}$$

- ▶ ... nebo-li ($0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i \Rightarrow \ln(\mathcal{N}_i/\mathcal{N}_f) = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$)

$$\mathcal{E} = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$$

- ▶ Odnormování (pro $R \approx 1$):

$$E = \frac{1-R}{2} SE_s(\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f)$$

- ▶ Celková normovaná energie v impulsu:

$$\mathcal{E} = \int_0^\infty \mathcal{J} d\mathcal{T} = \left\{ \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = -\mathcal{J}\mathcal{N} \right\} = - \int_0^\infty \frac{1}{\mathcal{N}} \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} d\mathcal{T} = - \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}_f} \frac{d\mathcal{N}}{\mathcal{N}} = \ln \frac{\mathcal{N}_i}{\mathcal{N}_f}$$

- ▶ ... nebo-li ($0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i \Rightarrow \ln(\mathcal{N}_i/\mathcal{N}_f) = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$)

$$\mathcal{E} = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$$

- ▶ Odnormování (pro $R \approx 1$):

$$E = \frac{1 - R}{2} S E_s (\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f)$$

- ▶ kde S je plocha laserového svazku, E_s je saturační hustota energie:

$$E_s = \frac{\hbar\omega_{21}}{\kappa\sigma_{21}}$$

- ▶ Celková normovaná energie v impulsu:

$$\mathcal{E} = \int_0^\infty \mathcal{J} dT = \left\{ \frac{d\mathcal{N}}{dT} = -\mathcal{J}\mathcal{N} \right\} = - \int_0^\infty \frac{1}{\mathcal{N}} \frac{d\mathcal{N}}{dT} dT = - \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}_f} \frac{d\mathcal{N}}{\mathcal{N}} = \ln \frac{\mathcal{N}_i}{\mathcal{N}_f}$$

- ▶ ... nebo-li ($0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i \Rightarrow \ln(\mathcal{N}_i/\mathcal{N}_f) = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$)

$$\mathcal{E} = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$$

- ▶ Odnormování (pro $R \approx 1$):

$$E = \frac{1 - R}{2} SE_s (\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f)$$

- ▶ kde S je plocha laserového svazku, E_s je saturační hustota energie:

$$E_s = \frac{\hbar\omega_{21}}{\kappa\sigma_{21}}$$

- ▶ Součin SE_s udává maximální extrahovatelnou energii, která je tím vyšší, čím je menší účinný průřez pro stimulovanou emisi.

- ▶ Celková normovaná energie v impulsu:

$$\mathcal{E} = \int_0^\infty \mathcal{J} d\mathcal{T} = \left\{ \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} = -\mathcal{J}\mathcal{N} \right\} = - \int_0^\infty \frac{1}{\mathcal{N}} \frac{d\mathcal{N}}{d\mathcal{T}} d\mathcal{T} = - \int_{\mathcal{N}_i}^{\mathcal{N}_f} \frac{d\mathcal{N}}{\mathcal{N}} = \ln \frac{\mathcal{N}_i}{\mathcal{N}_f}$$

- ▶ ... nebo-li ($0 = \ln \mathcal{N}_f - \mathcal{N}_f + \mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i \Rightarrow \ln(\mathcal{N}_i/\mathcal{N}_f) = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$)

$$\mathcal{E} = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f$$

- ▶ Odnormování (pro $R \approx 1$):

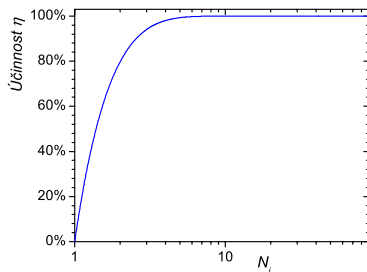
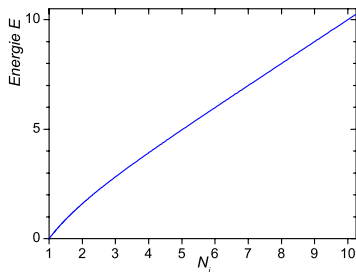
$$E = \frac{1 - R}{2} S E_s (\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f)$$

- ▶ kde S je plocha laserového svazku, E_s je saturační hustota energie:

$$E_s = \frac{\hbar\omega_{21}}{\kappa\sigma_{21}}$$

- ▶ Součin SE_s udává maximální extrahovatelnou energii, která je tím vyšší, čím je menší účinný průřez pro stimulovanou emisi.
- ▶ Energie zjevně nezáleží na délce aktivního prostředí L_{ap} . Je však nutné s daným σ_{21} a $\mathcal{N}_i$ dosáhnout prahu generace ($1 \leq R \exp[2\sigma_{21} N_i L_{ap}]$).

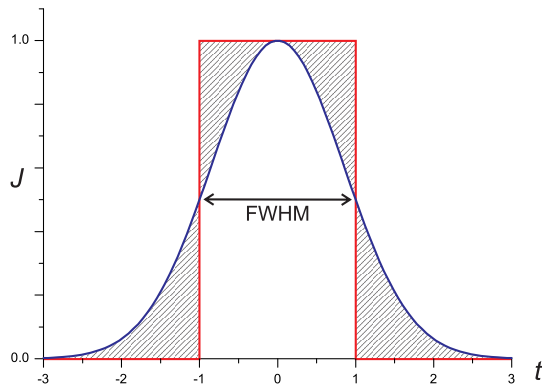
Energie Q-spínaného impulsu a účinnost konverze energie

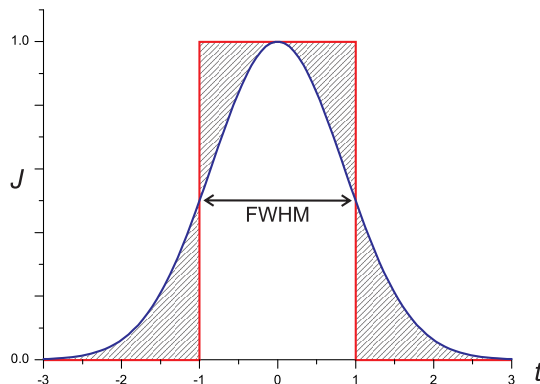
$$\mathcal{E} = \mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f, \quad \eta = \frac{\mathcal{E}}{\mathcal{N}_i} = 1 - \frac{\mathcal{N}_f}{\mathcal{N}_i}$$

- ▶ Účinnost konverze energie uložené v aktivním prostředí v podobě inverze populace hladin do energie laserového impulsu roste s rostoucím $\mathcal{N}_i$
- ▶ Pro $\mathcal{N}_i > 5$ je $\eta > 95\%$

- ▶ Gauss vs obdélník – rozdíl ploch při stejné šířce a amplitudě asi 3%

- ▶ Gauss vs obdélník – rozdíl ploch při stejné šířce a amplitudě asi 3%

- ▶ Odhad doby trvání impulsu:

$$\mathcal{T}_{imp}(\text{FWHM}) = \frac{\mathcal{E}}{\mathcal{J}_{max}}$$

- ▶ Odhad doby trvání impulsu:

$$T_{imp} = \frac{\mathcal{E}}{\mathcal{J}_{max}} = \frac{\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f}{\mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i - 1} \rightarrow 1 \quad \text{pro } \mathcal{N}_i \rightarrow \infty$$

- ▶ Odhad doby trvání impulsu:

$$T_{imp} = \frac{\mathcal{E}}{\mathcal{J}_{max}} = \frac{\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f}{\mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i - 1} \rightarrow 1 \quad \text{pro } \mathcal{N}_i \rightarrow \infty$$

- ▶ Oddnormování:

$$T_{imp} = \tau_c \mathcal{T}_{imp}$$

- ▶ Odhad doby trvání impulsu:

$$T_{imp} = \frac{\mathcal{E}}{\mathcal{J}_{max}} = \frac{\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f}{\mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i - 1} \rightarrow 1 \quad \text{pro } \mathcal{N}_i \rightarrow \infty$$

- ▶ Oddnormování:

$$T_{imp} = \tau_c \mathcal{T}_{imp}$$

- ▶ Nejkratší impuls bude mít dobu trvání τ_c .

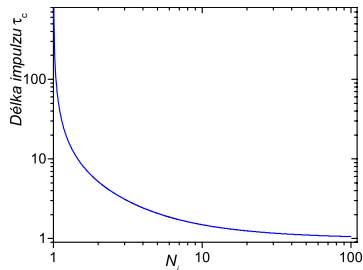
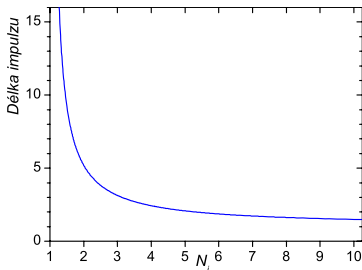
- ▶ Odhad doby trvání impulsu:

$$T_{imp} = \frac{\mathcal{E}}{\mathcal{J}_{max}} = \frac{\mathcal{N}_i - \mathcal{N}_f}{\mathcal{N}_i - \ln \mathcal{N}_i - 1} \rightarrow 1 \quad \text{pro } \mathcal{N}_i \rightarrow \infty$$

- ▶ Oddnormování:

$$T_{imp} = \tau_c \mathcal{T}_{imp}$$

- ▶ Nejkratší impuls bude mít dobu trvání τ_c .
- ▶ Délka impulsu v tomto přiblížení nezávisí na vlastnostech aktivního prostředí (kromě jeho vlivu na τ_c), jen na parametrech rezonátoru a dosažitelné relativní inverzi populace hladin.

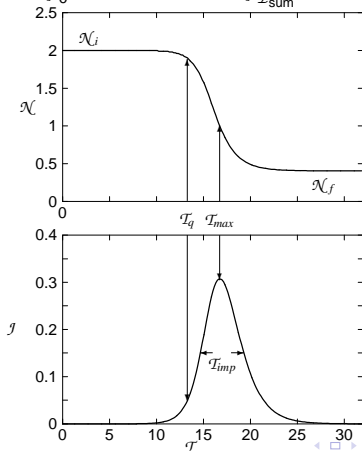
- ▶ Doba τ_q vybudování gigantického impulsu ze šumu $\mathcal{I}_{\text{šum}}$ lze spočítat za předpokladu, že se inverze populace hladin $\mathcal{N}$ až do okamžiku, kdy je dosaženo $\mathcal{I} = 1$, prakticky nemění. Potom:

$$\frac{d\mathcal{I}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N}_i - 1)\mathcal{I} \quad \Rightarrow \quad \int_0^{\mathcal{T}_q} d\mathcal{T} = \frac{1}{\mathcal{N}_i - 1} \int_{\mathcal{I}_{\text{šum}}}^1 \frac{1}{\mathcal{I}} d\mathcal{I} \quad \Rightarrow \quad \mathcal{T}_q = -\frac{\ln(\mathcal{I}_{\text{šum}})}{\mathcal{N}_i - 1}$$

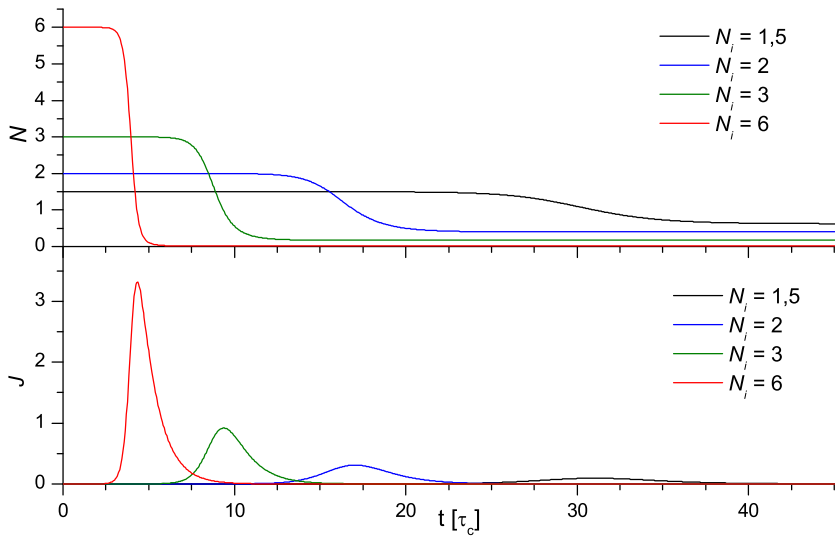
Doba vybudování Q-spínaného impulsu

- Doba τ_q vybudování gigantického impulsu ze šumu $\mathcal{I}_{\text{šum}}$ lze spočítat za předpokladu, že se inverze populace hladin $\mathcal{N}$ až do okamžiku, kdy je dosaženo $\mathcal{I} = 1$, prakticky nemění. Potom:

$$\frac{d\mathcal{I}}{d\mathcal{T}} = (\mathcal{N}_i - 1)\mathcal{I} \Rightarrow \int_0^{\mathcal{T}_q} d\mathcal{T} = \frac{1}{\mathcal{N}_i - 1} \int_{\mathcal{I}_{\text{šum}}}^1 \frac{1}{\mathcal{I}} d\mathcal{I} \Rightarrow \tau_q = -\frac{\ln(\mathcal{I}_{\text{šum}})}{\mathcal{N}_i - 1}$$

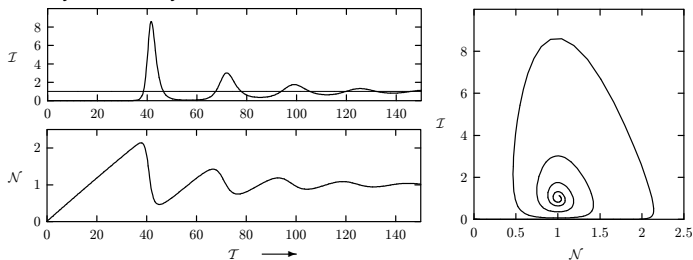
Vybudování Q-spínaného impulsu

- ▶ S pomocí intenzivního buzení je možné připravit na počátku laserové akce vysokou hodnotu $\mathcal{N}_i$ za dobu kratší, než je doba nutná k vygenerování gigantického impulzu $\mathcal{T}_q$.

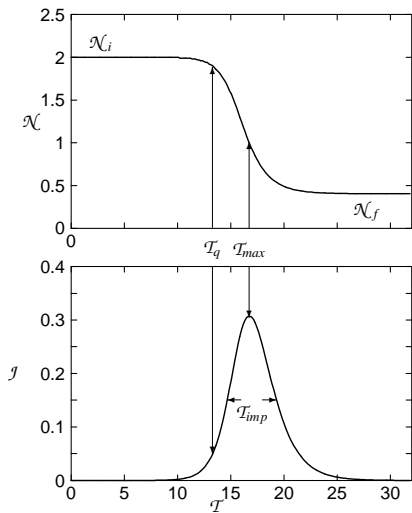
- ▶ S pomocí intenzivního buzení je možné připravit na počátku laserové akce vysokou hodnotu $\mathcal{N}_i$ za dobu kratší, než je doba nutná k vygenerování gigantického impulzu $\mathcal{T}_q$.
- ▶ Pokud bude buzení trvat po dobu několikanásobně delší, než je doba $\mathcal{T}_q$, bude na výstupu laseru generován sled impulzů podobný přechodovému jevu v režimu volné generace, s tím rozdílem, že intenzita generovaného záření bude podstatně vyšší, neboť se silně uplatňuje buzení mezi impulzy. Doba trvání prvního impulzu ve sledu je tím kratší, čím je rychlost buzení větší.

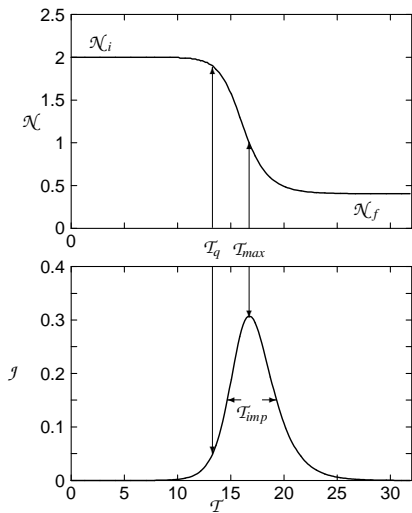
- ▶ S pomocí intenzivního buzení je možné připravit na počátku laserové akce vysokou hodnotu $\mathcal{N}_i$ za dobu kratší, než je doba nutná k vygenerování gigantického impulsu $\mathcal{T}_q$.
- ▶ Pokud bude buzení trvat po dobu několikanásobně delší, než je doba $\mathcal{T}_q$, bude na výstupu laseru generován sled impulsů podobný přechodovému jevu v režimu volné generace, s tím rozdílem, že intenzita generovaného záření bude podstatně vyšší, neboť se silně uplatňuje buzení mezi impulsy. Doba trvání prvního impulsu ve sledu je tím kratší, čím je rychlost buzení větší.
- ▶ Pokud vlastní budící impuls bude podstatně kratší než je doba $\mathcal{T}_q$, budou po jeho ukončení podmínky stejné jako po otevření Q-spínače a generace se bude řídit obdobnými zákony.

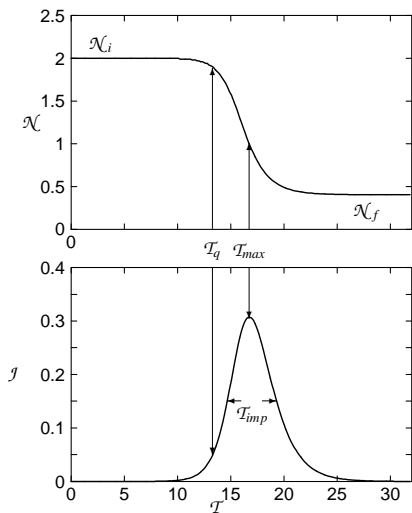

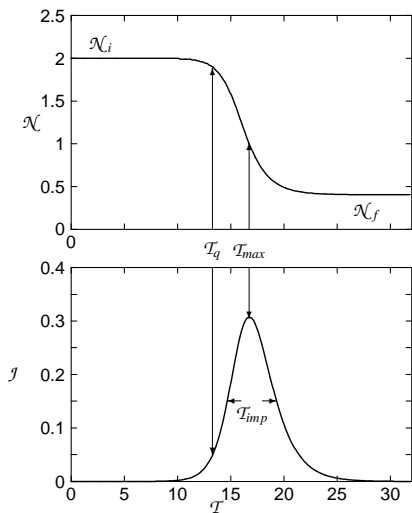

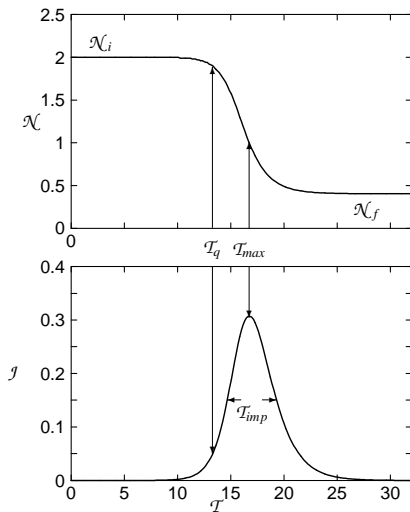

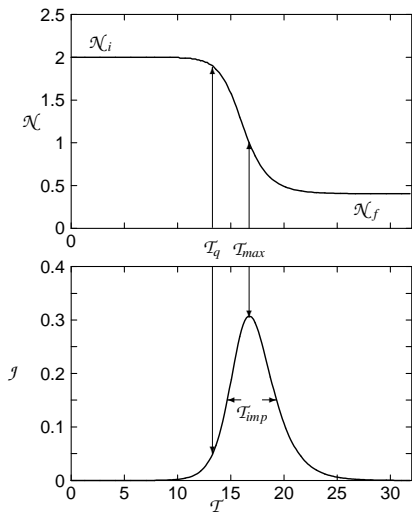
- Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání

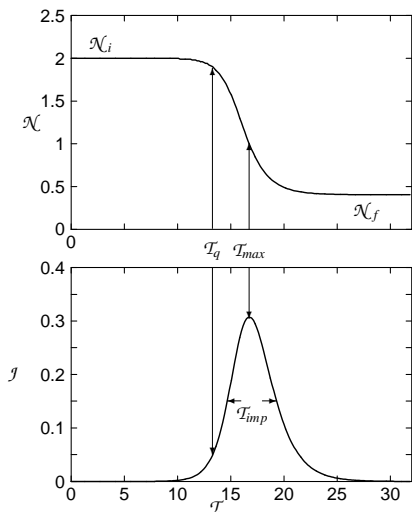
- ▶ Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání
- ▶ Relaxační oscilace

- ▶ Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání
- ▶ Relaxační oscilace
- ▶ Q-spínání, spínání ziskem

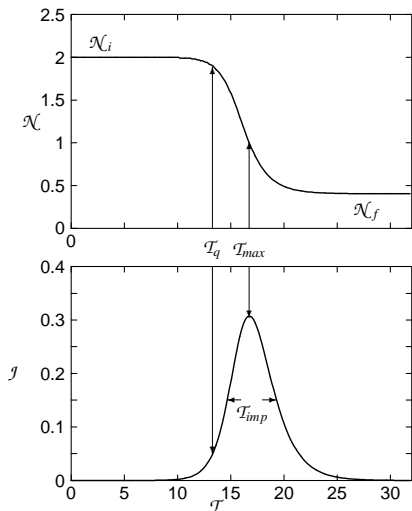

- ▶ Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání
- ▶ Relaxační oscilace
- ▶ Q-spínání, spínání ziskem
  - ▶ Parametry impulzu určuje poměr počáteční a prahové inverze laseru $\mathcal{N}_i = N/N_0$

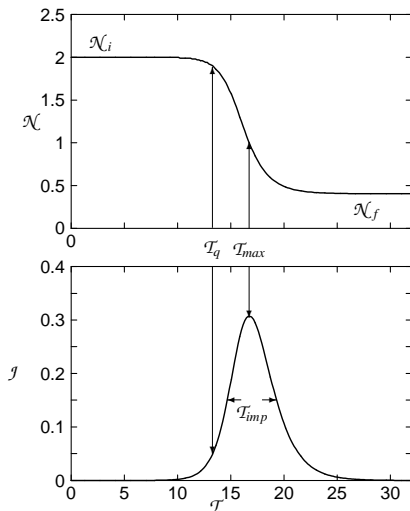

- ▶ Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání
- ▶ Relaxační oscilace
- ▶ Q-spínání, spínání ziskem
  - ▶ Parametry impulzu určuje poměr počáteční a prahové inverze laseru $\mathcal{N}_i = N/N_0$
  - ▶ Energie impulzu a špičkový výkon jsou úměrné saturační energii a $\mathcal{N}_i$

- ▶ Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání
- ▶ Relaxační oscilace
- ▶ Q-spínání, spínání ziskem
  - ▶ Parametry impulzu určuje poměr počáteční a prahové inverze laseru $\mathcal{N}_i = N/N_0$
  - ▶ Energie impulzu a špičkový výkon jsou úměrné saturační energii a $\mathcal{N}_i$
  - ▶ Nejkratší délka generovaného impulzu odpovídá době života fotonu v rezonátoru

- ▶ Aproximace rychlostních rovnic pro laser s krátkým rezonátorem – dynamika laseru v režimu volné generace a Q-spínání
- ▶ Relaxační oscilace
- ▶ Q-spínání, spínání ziskem
  - ▶ Parametry impulzu určuje poměr počáteční a prahové inverze laseru $\mathcal{N}_i = N/N_0$
  - ▶ Energie impulzu a špičkový výkon jsou úměrné saturační energii a $\mathcal{N}_i$
  - ▶ Nejkratší délka generovaného impulzu odpovídá době života fotonu v rezonátoru
- ▶ Příště: Koherentní šíření impulzů, ZSE

- VRBOVÁ M., ŠULC J.: *Interakce rezonančního záření s látkou*, Skriptum FJFI ČVUT, Praha, 2006
- VRBOVÁ M., JELÍNKOVÁ H., GAVRILOV P.: *Úvod do laserové techniky*, Skriptum FJFI ČVUT, Praha, 1994 (<http://space.fjfi.cvut.cz/web/sulc/ulat/>)
- VRBOVÁ M. a kol.: *Lasery a moderní optika - Oborová encyklopedie*, Prometheus, Praha, 1994
- LONČAR, G.: *Elektrodynamika I*, Skriptum FJFI ČVUT, Praha, 1990
- Štol, I.: *Elektrina a magnetismus*, Skriptum FJFI ČVUT, Praha, 1994
- Přednášky: <http://space.fjfi.cvut.cz/web/sulc/lt1/>